

בירורי הלכה בעניין הר הבית

ידידיה הירשפלד

ראשית נקדים, שמגמת המאמר הינה הלכתית ולא אמונית, ולכן - כדרכה של הלכה - נדון בצורה עניינית מתוך המקורות ולא נתחיל את הדיון בדעת הרצי"ה זצ"ל - מה היתה דעתו לפני שנפטר ומה היה אומר היום.

כמו"כ - אין בכוונתינו להציע מה צריך להיות סדר היום הציבורי ובאיזה אפיקים עלינו לפעול כדי להחיש את גאולתינו השלמה - אלא דיון שעיקרו הלכה, וזה החלי בעז"ה.

1. יסודות ההיתרים ההלכתיים

יסוד א' - טמא מת מותר להיכנס למחנה לוייה, ולא טמא מת בלבד אלא אפי' מת עצמו - כך מפורש במשנה כלים פ"א, גמ' פסחים סז. רמב"ם הל' ביאת מקדש פ"ג ה"ד - ואילו למחנה שכינה טמא מת אסור עד שנזכה לחדש את מצות פרה אדומה.

יסוד ב' - אדם שנטמא מטומאות היוצאות מן הגוף (בעל קרי, זב, נידה, יולדת וכד') אסורים במח"ל ועליהם ליטהר כדין:

בעל קרי - די בטבילה במקוה וא"צ הערב שמש, ולדעת רש"י (יבמות ז:) צריך הערב שמש - ומ"מ זו דעת יחיד ואין צורך להחמיר כדבריו והמחמיר לטבול גם ביום שלפני עליתו - תע"ב.

זב - אם ראה ראייה א' - צריך ליטהר במעיין והערב שמש. ואם ראה א' ביה"ש, או 2 ראיות ביום או ביומיים, או 3 ראיות ביום יומיים או שלשה ימים - צריך למנות שבעה נקיים וליטהר במעיין והערב שמש.

יש לציין שכיום אין אנו חוששים לזיבה מאחר שאינה שכיחה כלל, (ע"ע באנציקלופדיה הלכתית רפואית שבהוצאת מכון שלזינגר כ"ב ערך זב - שיטת הרמב"ם (הל' מחוסרי כפרה פ"ב ה"א) שזו שכבת זרע הבא מחולי החללים, ולעומתו הרמב"ן (ויקרא טו יא), ורבינו בחיי (שם) - סוברים שהיא מן מחלה מדבקת ומזהים אותה על מחלת הזיבה - הערכה של שכיחות מחלה זו - בבדיקה שנערכה ב-1987

- היא 0.04/1000 (אחד מתוך 25,000 אנשים)).

יסוד ג' - ידועים לנו תחומי מח"ל ומח"ש.

תחילה נתאר את פני ההר - אורכו כיום - מצפון לדרום - כ-500 מטר, וממזרח למערב כ-300 מטר - שטח זה גדול בהרבה מהר הבית המקודש שגודלו ת"ק אמה על ת"ק אמה (מידות ב א) במרכזו יש רמה מוגבהת מכל סביבותיה, ובכל עבריה - יש מדרגות רחבות שעולים אליה, במרכז הרמה - נמצא מבנה 'כיפת הסלע', שנבנה לפני כ-1300 שנים, יה"ר שתחרב בב"א. ובמרכז המבנה יש סלע גדול (קרקע עולם) החשוף כיום בשטח 13 מטר על 17 מטר, וגובהו- כגובה קומת אדם - סלע זה מכונה "אל צ'כרא".

לפי מסורת ישראל שבכל הדורות - סלע זה - הוא אבן השתיה שבמרכז קוה"ק - וכך כתבו גדולי ישראל שבכל הדורות - שתיארו את פני ההר. וגם ע"פ מראה פני ההר - מוכח שזו אבן השתיה, דמפורש בגמ' יומא טז שקוה"ק היה נתון על פסגת ההר ואכן סלע זה - הוא פסגת ההר.

עפ"ז קבע הרדב"ז בתשובותיו ס' תרצ"א שסלע זה הוא אבן השתיה - הוב"ד בברכ"י ושע"ת או"ח תקס"א וכ"כ הח"ח בליקוטי הלכות לזבחים (נה:).

2. השטח האסור, מדאורייתא ומדרבנן, ובירור מידתו

מחנה שכינה - היינו משער נקנור - עד כותל מערבי של עזרת כהנים, וגודלו קלה' אמה מצפון לדרום וקפז' ממזרח למערב, ומדאור' - טמא מת מורחק משטח זה, אך חכ' גזרו שלא יכנס לפנים מהחיל (הל' בית הבחירה פ"ז הל' טו' טז' וראב"ד שם) - וכעת נברר מהו גודלו של האיסור.

אורכו של בית המקדש מכותל מערבי עד שער ניקנור - הרי הוא קפז' אמות, ומשער נקנור עד כותל המזרחי של עז"נ - הרי הוא קלה' אמות - סה"כ 322 אמות מלבד עובי הכתלים החיצוניים ועובי הכותל שבין עזרת ישראל לעזרת נשים (מידות פ"ה מ"א תפא"י בועז אות א', ולדעת הרע"ב כותל מערבי של עזרת כהנים - בכלל אורך קפז' ולדבריו - יוצא קולא - שבמערב אפשר להתקרב יותר לאבן השתיה - אך זו דעת יחיד ואין להקל כדבריו), את מניין עובי הכתלים החיצוניים ועובי כותל שבין עזרת ישראל לעזרת נשים - אינני יודע, אך מסברא אפשר לומר שהיה פחות מ-5 אמות שהרי כותל האולם - היה עובי 5 אמות (מידות ד ז) - והיה צורך בעובי רב כזה כדי להחזיק גובה של כ-90 אמה (שם משנה ו). אך הכתלים

החיצוניים - היו נמוכים מזה והלכך - די בעובי פחות מ-5 אמות.

רוחב החיל - הרי הוא 10 אמות סביב מקום המקדש (מידות ב ג) - כך לפי פירוש הרע"ב והרא"ש ורוב פרשני המשנה. לדעת הרמב"ם (פיהמ"ש שם משנה ד והל' בית הבחירה פ"ו) רוחב החיל היה רק 6 אמות - להלכה - נחמיר כדעת שאר הראשונים להרחיק 10 אמות, וכמו"כ - בכל מדידות האמות - נחמיר כדעת החזו"א ונמדוד באמות גדולות.

לסיכום - השטח האסור לטמא מת - אורכו ממזרח למערב - כ-357 אמות (החיל, כותל המערב, עזרת כהנים, עזרת ישראל, כותל של שער ניקנור, עזרת נשים כותל מזרחי וחיל). ובאורך מצפון לדרום כ-165 אמות (חיל, כותל דרומי, רוחב העזרה, כותל צפוני והחיל).

3. סיכום

למעשה - מבואר בספר 'חצרות בית ה' שמסתבר לומר, שהחיל היה 10 אמות - רק סביב עזרת נשים אך סביב עזרת ישראל והכהנים - היה רחב יותר ונראה שכל הרמה - היתה בתחום החיל והלכך יש לשמור על מרחק של 12 מטר מהרמה מכל כיון שמא מקום זה - הוא תחילת החיל.
כל יתר שטח ההר - הרי הוא מח"ל ומותר בכניסה לטמאי מתים.

4. שיטת הרב גורן

לשיטת הרב גורן זצ"ל - הסלע - אל צ'כרא - אינו אבן השתיה אלא מקום המזבח והלכך - במערב יש להתרחק הרבה עד סמוך לכותל מערבי של הר הבית - ומ"מ - הוא דעת יחיד ואין צורך לחוש לו - כך הורה לי הרב ישראל אריאל שליט"א.
עד כאן בארנו את פשט ההלכה עפ"י גמ' והראשונים.

5. סברות לאיסור ותשובתן

וכעת נדון בסברות שכתבו תלמידי חכמים האוסרים עליה להר הבית.

סברא א' - לא ידוע לנו בדיוק היכן אסור והיכן מותר.

וע"ז יש להשיב - אכן יש ספקות מסויימים לגבי השטח האסור, אבל, כאמור לעיל, ניתן להרחיק גם מאותן ספקות ולהחמיר לא להתקרב במקום שיש ספק, ועדיין

נשאר שטח נרחב בו אין ספק כלל (וכמובן שאין לנו לחוש לדעות של ארכיאולוגים ואדריכלים שחולקים על חכמי ישראל).

סברא ב' - אם נתיר ליחידים, שיודעים את ההלכות, לעלות - יש חשש שיכשלו ההמונים ויעלו בטומאה ויכנסו למקום האסור (שו"ת יביע אומר חיו"ד ס' כו' בסופו, הגר"מ אליהו שליט"א - תחומין כג עמ' 432, כרוז מטעם הרבנות הראשית שפורסם בשנת תשכ"ז - עם חתימות גדולי הדור דאז).

תחילה נאמר שלכאורה אין במשמעות האיסור מטעם זה - תקנה או גזירה על הציבור אלא הנחיה כללית להדיר רגלינו מההר שלא יכשלו ההמונים - שהרי אין בכוחם של חכמי ישראל לגזור גזירות אחרי חתימת התלמוד או הגאונים (רא"ש פרק במה מדליקין ס' טו, ה"ה הל' חמץ ומצה פ"ה ה"ב, שו"ת יחו"ד כג ס' כ"י) ומה גם שלא התכנסו חכמי ישראל במותב כחדא לדון בסוגיה זו - א"ו אין כאן אלא הנחיה כללית - וכך גילו דעתם כמה מהחתומים על הכרוז, כמו הגרש"ז אויירבאך זצ"ל - הוב"ד בספר 'אל הר המור' (עמ' סד).

ועוד נאמר - שהכרוז נחתם בשנת תשכ"ז - והמציאות בתקופה זו היתה שהיה ברור לערלים שההר בידינו ובשליטתנו המוחלטת משא"כ בימינו שקיים חילול השם באופן נורא - שהערלים משתלטים על ההר ומונעים מיהודים לעלות, להשתחוות ולהתפלל לשוכן בבית הזה - (ואין זה המקום לתאר לפרטים את חילול השם הקיים שם), ועליית יהודים להר הקודש מחזקת את שליטת ישראל במקום, ואם נימנע מלעלות - כדי לא להכשיל ההמון - הרי אנו מפסידים את הר בית חיינו.

וכמו"כ יש להוסיף שכיום יש אנשים תמימים שלא יודעים שאסור ונכנסים בטומאה למקומות האסורים ואילו היתה הנחיה כללית לעלייה בטהרה והדרכה מפורטת בלשון פשוטה ובהירה - היה אפשר למנוע אותם, ועוד, אם היו רבים עולם להר - והשליטה של היהודים היתה מתחזקת - היה באפשרות מורי ההוראה בעם לפקח על העליה ולקבוע כללים והנחיות לשמירת גדר מורא מקדש.

סברא ג' - סברתו של הרב טאו שליט"א כפי שהבנתי בעניי מתוך רישום של שיחות שלו (בספר 'למקדשך תוב' - עמ' 177) ואתפלל לה' שאצליח להסביר את שיטתו כראוי.

בהסבר שיטתו, נחרוג מאשר ייעדנו בתחילה, לברר בצורה הלכתית, שכן דבריו אינם הלכתיים אלא אמוניים, וכדרכה של אגדה שמושכת ליבו של אדם - נאריך בעניין זה.

כלל הוא בתורת הגאולה, שיש כמה אופנים של סדרי החיים של עמ"י.

בגלות - סדרי החיים התאפיינו במס' גורמים, האחד - כמאמר רבותינו ז"ל - מיום שחרב ביהמ"ק - אין לו להקב"ה בעולמו - אלא ד"א של הלכה" - וכך סדרי החיים בגלות (ובדרך מליצה נאמר - על ג' דברים העולם עומד - על התורה ועל התורה ועל התורה) החיים מרוכזים בתוך בית מדרש - הינו אומה הפורחת באויר (אורות התחייה ג) בלי שום קישור לחיי המעשה, וכל מה שאינו לימוד תורה או קיום מצוות - פסול, אכילה ושינה - יוגדרו כהכרח שלא יגונה, ואילו היה אפשר בילתם - כבר היה טוב יותר, (ובלשונו של הרב רכל"הדבר הזה, כלומר הגוף שלי, צריך לאכול - אז נזרוק לו פת במלח עם קצת מים").

פן נוסף של חיי היהודים בגלות - שלא היו עם - אלא יחידים, כל יחיד ב'קלויז' שלו עם אנ"ש, אין מושג 'עם ישראל' אלא רק בספרים, ומתוך כך - החיים מקבלים אופי רדוד ושטחי בלי לימודי אמונה בעומק ובלי הבנה יסודית במושגי כלל, זהו סדר החיים של עם בגלות.

כשהיהודים חזרו לארצם ברצון ה' - סדרי החיים צריכים להשתנות למושגי עם - איננו עוד יחידים אלא כלל, בסגולתה של א"י - לאחד ולחבר את עם ישראל וכמאמר הכתוב "ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל" (יחזקאל לו כב) ומעתה האופי של עמ"י בתהליכי שיבה לעצמיותו - לקיים ממלכה ומלכות להקים את ארצינו מעפרה וכמפורסם בחת"ס בחידושו למס' סוכה - העיסוק הארצי המעשי אינו פסול ואינו מוגדר כהכרח שלא יגונה - אלא מצוה, איננו חיים בד"א של הלכה אלא בחיי הלכה - כל המעשים הגופניים המדיניים - קדושה יש בהם, ועתיד אדם ליתן דין על מה שראו עיניו ולא רצה להנות ממנו (יר' סוף קידושין) המבט אינו צר מצומצם ופרטני אלא רחב וכללי, דאגה ושותפות בגורלו של עמ"י מתוך קישור לכלל, לארץ ולממלכה, וכך אנו ממשיכים להתקדם ולהתעלות, אט אט עמ"י שב לקיים מצוות, ללימוד אמונה בעומק ולקיים סדרי חיים בריאים.

מתוך שלב זה - עמ"י צריך להתעלות לסדרי חיים של בית מקדש. ולפני שננסה לצייר ולהמחיש את אופיו של עמ"י במצב זה - חשוב לציין - שזו דרגה כ"כ גבוהה שאין לנו בה שום צד תפיסה והבנה אלא רק רישומי הד קלוש מאותה רוממות המעותדת לבוא על עמינו ונחלתינו בב"א.

אומר ריה"ל (כוזרי מאמר שני - אות לב) - ואנחנו כשימצא פגע את ליבנו - אשר הוא בית מקדשינו אבדנו, וכאשר ירפא - נרפא אנחנו. הוי אומר - בית המקדש הוא ליבו של עמ"י שתפקידו להזרים חיות א-לוקית לכל העם, כי מציון תצא תורה. ועוד כתב שם (אות כד) ששלמה המלך כינה את התמדת הנבואה - בלב ער - כאומר

שמציאות של נביאים שמהלכים ביננו היא כמו לב שמחיה ומרומם את העם, דהנבואה והנביאים, המקדש והקרבת, קטורת ואישים, שירת הלויים ועבודת הכהנים - מחיים, מרוממים ומקדשים את כל סדרי החיים של עמינו, וז"ל התוס' ב"ב כא. כי מציון תצא תורה - לפי שהיה רואה קדושה גדולה וכהנים עוסקים בעבודה היה מכוון ליבו יותר ליראת שמים וללמוד תורה עכ"ל, בית המקדש אינו עסק פרטי שכהן ניגש ושורף בהמות אלא המשכת חיי החיים במלא עומקם ורחבם - במובן לאומי כללי.

ועוד כתב הכוזרי (א קג) - כי כל אשר יפגע נביא בעת פגעו אותו ושמעו דבריו האלוקים - מתחדשת לו רוחניות ונפרד מסוגו בזכות הנפש והשתוקקה אל המדרגות ההם והדבקו בענוה ובטהרה, ועוד כתב (ב סב) - כי היתה השכינה בישראל כמעלת הרוח בגוף האדם, מועילה אותם החיות הא-לקית ונותנת להם זיו והדר בגופותם ותכונתם ובמישכניהם, כלומר, מציאות של עמ"י כשנביאים מהלכים ביניהם, ורוה"ק שפוך על כל בשר, וכל העם מתהלך בקדושה על פי מצוות ה' וכל ארצינו בידינו ונותנת יבולה בברכה, ובמרכז כל זה - יש מקדש ה' - הרי כל העם מלא דעת את ה' וקישור פנימי לחיי אין סוף ושמחת לבב ממלאת את כל הווייתו וצמאון לנבואה וא-לוקות, וכשהיה העם עולה לירושלים - פוגש כיתות של אנשי קודש - כהנים לויים, נזירים, נביאים וחדות ה' היא מעוזינו, וכל זה - בסדרי חיים של עם שאינו מחולק לפרטים אלא כולו כאחד, שמוסיף התעלות על התעלות והתקדמות על התקדמות, ויתוקן עולם במלכות ש' והיה ה' למלך על כל הארץ. ונכתב ב-י-ק-ו-ק, ונקרא ב-י-ק-ו-ק (פסחים ג.) וכל הלאומים יבואו לראות בממלכת כהנים וגוי קדוש ויגידו באיים צדקו ויתנו לו כתר מלוכה "והלכו יושבי אחת אל אחת לאמר נלכה הלוך לחלות את פני ה'... כי שמענו א-לקים עמכם" (זכריה ח, וע"ע אורות עמ"י עמ' נח' ותמצא נחת).

זו דרגת עמ"י כשיש בית מקדש, כן יעשה הא-ל בב"א סלה.

ונשוב לענייננו, כיון שזו הדרגה שאנו שואפים אליה - הפעולות כדי להביאנו אליה - לא יכולות להיעשות ע"י פרטים - צריכים כל עמ"י ככלל בלי מחלוקות וקטנוניות - לעלות להר, ועד שלא נגיע לאופי של חיים כאלו - כניסתנו להר במצבינו הנוכחי - רק פוגמת בקדושת המקום, מורידה את ערכו בעינינו, איננו מוכשרים להיכנס להר בבוץ שעל מגפינו, ועלינו ללמוד ולהפנים בבית המדרש את עניינו של מקדש ה' ומתוך כך עמ"י יתקרב לדרגה זו. כך נלענ"ד כוונתו של הרב טאו שליט"א, בהסבר הנחייתו לאיסור עליה להר הבית.

ותשובה לדבר - הרי מדברי אגדה אי אפשר להכריע הלכה. ולאסור על היראים לעלות להר, אפשר לומר שזו המלצה או שלא ראוי, או הדרכה כללית, אבל סו"ס - כתוב ברמב"ם שמותר!

ועוד ניתן להוסיף - ואומר אני כך על פי הנסיון עם עצמי - שדרישת ציון והכוסף לאותה דרגה מרוממת, והבנה שאין לנו בה שום תפיסה והבנה - התבררה אצלי דוקא עם העיסוק בהלכות הר הבית ועם העליה והשהות בסמוך למקום המקדש, כמו"כ ידוע לי על עוד חברים שעלו להר שאף בנפשם התחולל שינוי ותגבורת רוחנית של דרישת ציון, וא"כ - אפשר ללמוד מהנסיון שאדרבה - לא הריחוק הפיזי מקרב את הנפש לדרישת ציון אלא הקירוב מקרב.

ונסיים בתפילה, יה"ר שנזכה כולנו כאחד, לעלות, לראות ולהשתחוות לפני השוכן בבית הזה, ולראות בהדר כבודו ובשמחת בנינו בב"א.